

Petko Luković

SLOVENC I KRIVOŠIJSKI USTANAK 1869

Okupiravši 1814. Boku Kotorsku, Austrija je dala svečano obećanje da će poštovati povlastice koje su Bokelji imali dok su bili pod vlašću Mlečana. Pored izvesne samouprave i oslobođenja od plaćanja neposrednog poreza, svakako je za stanovnike Boke Kotorske bilo najvažnije oslobođenje od služenja u redovnoj vojsci i time im bilo omogućeno da se neometano bave moreplovstvom kao glavnim materijalnim izvorom za održavanje života. No, Austrija je ove povlastice, rukovodena protiv-slovenskom politikom i strahom od porasta nacionalne svesti naroda, postepeno ukidala, težeći krajnjem cilju tj. uništenju individualnosti Boke Kotorske u upravno-političkom pogledu i njenom izjednačenju sa ostalim oblastima Monarhije. Donošenjem opšteg vojnog zakona krajem 1868, koji je postao obavezan i za vojne obaveznike iz Boke Kotorske, pa se više nisu smeli udaljavati iz svog kraja do napunjenih 24 godina života, odnosno do odsluženja vojnog roka, te su time njihovi ekonomski interesi bili neobično pogođeni jer im se onemogućavalo da se bave moreplovstvom od svojih najmladih dana. Ustrojavanje regrutnih spis-kova u jesen 1869, izazvalo je odlučno protivljenje stanovništva Boke, koje je jedan deo ovih spalilo a na svojim zborovima donelo odluku da sa oružjem u ruci brani svoja prava. Kako su austrijske vlasti bile neumoljive, to su 7. oktobra 1869. otpočeli oružani sukobi između pobunjenog naroda u Boki Kotorskoj i austrijske vojske sa žarištem ustanka u Krivošijama. Borbe su sa nesmanjenom žestinom vođene gotovo do početka januara 1870. sa nepovoljnim ishodom za austrijsku vojsku. To je, pored slabog međunarodnog položaja Monarhije, prinudilo Austriju da sa ustanicima zaključi 11. januara 1870. mir u Knežlazu po kome su ustanici amnestirani, ukinuta vojna obaveza za Kotorski okrug i anulirana zabrana slobodnog nošenja oružja. Osim toga, Monarhija se obavezala da ustanicima naknadi štetu koja im je pričinjena u toku trajanja ustanka.¹

¹ O krivošijskom ustanku 1869, koliko mi je poznato, nije mnogo pisano. Na ovom mestu o njemu navodim važniju literaturu kojom sam se služio. S. Novaković, Ustanak u Boki Kotorskoj, Beograd, 1870; Der Aufstand in der Herzegovina, Süd Bosnien und Süd Dalmatien 1881/82, izdanje Otseka za ratnu istoriju Bečkog ratnog arhiva, Wien, 1883; D. Miković, Srpsko pravoslavno Bokokotorsko vladичество, Dubrovnik, 1908; H. Zeschka, Die Aufstände in Süddalmatien in den Jahren 1869/70 und 1881/82., Wien 1912; A. Dabinić, Pozadina bokeljskog ustanka godine 1869, Rad JAZU, 237 knj.,

Odjek krivošijskog ustanka u Evropi je bio veliki. Sva progresivna štampa a naročito u slovenskim zemljama, pratila je živo tok ustanka i sa simpatijama pisala o ustaničkim borbama, oduševljavajući se njihovim uspesima.² Kako je slovenačka javnost primila krivošijski ustanak i kako se odnosila prema njegovom toku dosada, koliko mi je poznato, nije ništa određenije pisano. Ja sam se, rukovodeći se tom okolnošću, odlučio da u ovom kratkom članku nešto o tom kažem, bazirajući svoje zaključke na prikupljenim podacima iz »Novica«³ i »Slovenskog naroda«,⁴ koji su tada izlazili na slovenačkom jeziku.⁵ Pri tome sam imao u vidu činjenicu da su jedino oni bili verni tumači, koliko-toliko, idejno-političkih stremljenja slovenačkog javnog mnjenja u vremenu unutrašnje krize Austrije, koja traje od 1859. do 1871.⁶ i pobeđe slovenačkih liberala na izborima 1867, »ki branijo etnični program« i koji imaju »zelo malo čustva zvestobe Avstriji, da pa imajo Veliko Nemčijo, ki bi morala nujno zajeti vse ozemlje do Trsta, za večjo nevarnost.«⁷

Verovatno iznenađeni izbijanjem ustanka u Boki 1869. slovenački listovi su na početku davali o tome vrlo kratka saopštenja gotovo bez komentara. Tako je »Slovenski narod« 12. X. 1869. saopštio da je izbio ustanak u Boki, ističući da su u nekim krajevima već otpočeli oružani sukobi između austrijske vojske i ustanika.⁸ O uzroku izbijanja ustanka se tamo kaže: »Krvavi upor Dalmatincev v Kotskorskem okraji, kteri je bil dozdej prost od vojaške dolžnosti in se je nabiranju vojaških novincev z orožjem v roki ustavil, ni še zadušen.«⁹ Dan docnije su i »Novice«, koje su, inače, donosile do kraja ustanka u rubrici »Novičar iz domačih in ptujih dežel« vrlo kratka saopštenja, uzdržavajući se od širih kome-

Zagreb, 1929; D. Suhbatić, Bokeljski ustanci (1869 i 1882), izdanje »Nove Evrope«, 1934; L. B. Radojčić, Krivošije i Krivošijuni, Nikšić, 1934; D. Samardžić, Prvi Krivošijski ustanak, »Glasnik narodnog univerziteta«, sveska za decembar, Kotor, 1940; J. Jovanović, Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti, Cetinje, 1948; D. Suhbatić, Krivošijski ustanci, Istoriski zapisi, knj. IV, sveska 1-3, Cetinje, 1949; V. Kondratjeva, K istoriji vosstanija v Boke Kotskorskoj v 1869 g., Akademija nauk SSSR, XVI t., 1958; I. Zloković, Kako je Austrija nametnula Bokeljima vojnu obavezu, Vesnik Vojnog muzeja JNA, knj. 5, sveska II, Beograd, 1958; V. Vojvodić, Krivošijski ustanak 1869, Vojna enciklopedija, 5, Beograd, 1962, str. 39—40.

² D. Suhbatić, Krivošijski ustanci, Istoriski zapisi, knj. IV, sveska 1-3 (dalje: Krivošijski ustanci), Cetinje, 1949, str. 9.

³ List Bleiweisove »Novice« je počeo izlaziti od 1843 (Dr. D. Lončar, Politično življenje Slovencev [od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919], Ljubljana, 1921, str. 12).

⁴ »Slovenski narod« koji je ustanovljen u Mariboru 1868. a u Ljubljani prenet 1872, kada je osnovana »Narodna tiskarna« i ovaj list postao dnevnik (F. Prjavec, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana, 1928, str. 9, 11).

⁵ Pored gore navedena dva lista u to vreme je u Mariboru na slovenačkom jeziku izlazio od 1867 »Slovenski gospodar«, koga nisam mogao koristiti (Dr. D. Lončar, op. cit., str. 33).

⁶ F. Zwitter, Nacionalni problemi v habsburški monarhiji, Ljubljana 1962, str. 124.

⁷ Ibidem, str. 133, 147.

⁸ »Slovenski narod« (dalje: SN) 120, 121 od 12. i 14. X 1869.

⁹ SN, 121, 14. X 1869.

tara, nasuprot »Slovenskom narodu« koji je to činio sve više što je ustanak uzimao većeg maha. saopštile: »V Dalmaciji se je vnel hud punt; nekteri kraji so se spuntali zaradi nove vojne postave, da nočejo rekrutov dati in ne davka plačati.«¹⁰

Iako, dakle, na početku ustanka slovenački listovi pišu malo o njemu, očekujući, verovatno, dalji razvoj događaja, što se tiče osnovnog uzroka izbijanja ustanka u Boki Kotorskoj slovenačko javno mnjenje je ipak, uglavnom, bilo obavješteno dosta dobro, jer su o uzrocima njegovi listovi pisali, iako kratko ali, uglavnom, u onom smislu kako je pisao i zadarski »Narodni list«, organ liberalne stranke u Dalmaciji, koji je bio mnogo bliži događajima i o njima bio, svakako, dobro obavješten.¹¹

Izgleda mi da je u celom ovom pitanju najvažnije to, kako se je slovenačka javnost, ili, bar, njen deo, koji je delio mišljenje »Slovenskog naroda«, držao prema zvaničnoj politici Beča u odnosu na ustanak u Boki Kotorskoj, na jednoj, a kako prema rešenosti Bokelja da sa oružjem u ruci brane svoja prava, na drugoj strani.¹² To je tim pre važno, što su i Slovenci imali mogućnosti da se, koliko-toliko, obaveste, o okrutnim merama koje su austrijske vlasti sprovodile u Boki Kotorskoj, naročito u periodu kampanje za sprovođenje u život zakona o opštoj vojnoj obavezi.

Naročito je značajno na ovom mestu istaći pisanje »Slovenskog naroda«, čija je sadržina na nekoliko mesta otvoreno protivaustrijska. kada je u pitanju opravdanje ovog ustanka. Radi toga, mislim, da je neophodno potrebno ovom prilikom to istaći uz navođenje najkarakterističnijih delova teksta ad litteram iz ovog lista. Tako se tamo 19. X.

¹⁰ »Novice« (dalje: N) 41, 13. X 1869. Dve nedelje docnije ovaj list je, što se tiče uzroka izbijanja ustanka u Boki Kotorskoj bio u pisanju određeniji. Tamo se o tom doslovno kaže sledeće: »Čedalje huji je krvavi boj med cesarsko armado in med prebivalci Kotorskih Bok, ki so se spuntali zato, ker po novi vojni postavi morajo tudi oni, ki so dosihmal oproščeni bili navadne vojaštine, bramborvej biti« (N 43, 27. X 1869).

¹¹ »Narodni list« (dalje: NL) 79, 80, 100 od 2. i 6. X i 15. XII 1869. I organ ljubljanske liberalne nemške stranke »Lambacher Tagblatt« je isticao da su se Bokelji pobunili zbog toga što su po novom vojnom zakonu bili dužni da služe u redovnoj vojsci. Nasuprot slovenačkim listovima, koji su od strane vlade zahtevali razumnost kao i obazrivost u preduzimanju mera prema Bokeljima, ovaj list zahteva preduzimanje energičnih mera u cilju što skorijeg ugušenja ustanka (»Lambacher Tagblatt« (dalje: LB) 233, 234, 240 od 12., 13. i 20. X 1869).

¹² Imaće, Bečka vlada je znala da će sprovođenje zakona o opštoj vojnoj obavezi naići u Boki Kotorskoj na žestok otpor pa, čak šta više, dovesti i do otvorenog oružanog ustanka, budući da je uvođenje opšte vojne obaveze automatski za sobom povlačilo nužnost opšteg razoružanja, čemu su se Bokelji naročito protivili. Uverena u to da će ustanak brzo ugušiti vojnom silom, Bečka vlada je naredila da se i u Boki obavezno ima izvršiti popis vojnih obaveznika, koji su se, po tom naredenju, morali 6. oktobra 1869. pristupiti rekrutnim komisijama radi ocene sposobnosti. Uz to, u ovom naredenju je istaknut zahtev da se svaki otpor ima brzo i energično slomiti silom. Bokelji su postavili posve suprotno ovom zahtevu. Naime, već 7. oktobra 1869. dolazi do oružanog sukoba između ustanika i austrijskih oružanih snaga na Ledenicama pa je time otpočeo krivošijski ustanak (Đ. Suhotić, Krivošijski ustanci, str. 2-5).

1869, posle uvodne konstatacije da »upor v Dalmaciji zanima zdaj vse časopisje«, naročito ističe sledeće: »Dalmaciji je bila dunajska vlada vedno mačeha, bolj poznala kitajsko kraljestvo, nego lastno preimenoitno deželo. Branbena postava Dalmaciji zavezuje bitne žile, to vidi svakdo, ki pozna je to deželo, le državni možje na Dunaji tega ne vidijo. Vse mora biti po enem kopitu, to je njih namen, in s tem namenom segajo v pravice in život različnih narodov, ter tako tudi Avstriji jamo kopljejo. Oni hočejo da bi riba po zraku letala, tica pa pod vodo plavala. To pa je zoper naravno postavu, in grehi zoper to postavu rodé vselej in povsod najhujše nasledke«. ¹³ Nadalje ovaj list konstatuje da je za ustanak u Boki Kotorskoj sama Bečka vlada kriva zbog svog netaktičkog poteza u odnosu na zahteve Bokelja, pa, u vezi s tim, doslovno kaže: »Kakor se v Köln. Ztg.¹⁴ piše, se vlada ni upala poslati jugoslovanskih regimentov v Dalmacijo, kar je veliko znamenje našega časa. Sicer pa spoznavajo neodvisni časopisi, da je breztaktina zdanja vlada sama kriva, da se preliva zdaj kri v cesarstvu.« ¹⁵ Konstatujući da se gotovo svi evropski listovi bave pitanjem ustanka u Boki Kotorskoj »Slovenski narod« ističe. »Mora nas Slovane veseliti, da se čedalje bolj zvedo vzroki, zakaj so dalmatinski Slovani zgrabili za orožje. Judovski nemški pisci so sicer mnogo vzokov iznašli v svoji bujni fantaziji, vendar drugi pošteniji opazovalci vidijo in vedo, da je nesrečnega boja in nepotrebne krvi samo vlada kriva in njeni uradniki, koji so bili Dalmatincem tuji, in sovražni njih narodnem bitju.« ¹⁶

Za razliku od »Slovenskog naroda«, koji je, kako smo napred istakli, otvoreno kritikovao politiku ne samo Bečke vlade već i lokalnih austrijskih vlasti u Dalmaciji, »Novice« su u tome bile znatno umerenije, ne istupivši nikako otvoreno protiv politike pomenute vlade već svu krivicu za izbijanje ustanka u Boki baca na lokalne vlasti, a pre svega na okružnog kapetana u Kotoru Franca.¹⁷ Interesantno je napomenuti, da je »Narodni list« 13. X. 1869, koliko sam mogao da zaključim iz njegovog pisanja, preporučivao Bokeljima da se pokore odredbama novog zakona o vojnoj obavezi, poslavši im lakonsku preporuku, odnosno savet: »Pokorite se zakonu!« ¹⁸ Medutim je ovaj list početkom decembra 1869 pisao za ustanak u tom smislu da je on »žalostan plod još kukavnije politike«. ¹⁹ Tek početkom januara 1870 »Narodni list« istupa nešto oštrije protiv vladine politike u Boki pa o njoj, pored ostalog, kaže sledeće: »Dobro je što je postavljen temelj pomirenju udaljenjem iz Boke vladinih ljudi narodu zazornih i mrskih. Ali takovih ostaje još po Dalmaciji, pa dok

¹³ SN 123, 19, X, 1869.

¹⁴ Tada je čak i nemačka štampa, koja je bila pod uticajem Bizmarkove spoljne politike, pratila sa otvorenim simpatijama borbu Bokelja protiv austrijske vojske (D. Subotić, Krivošiški ustanci, str. 9).

¹⁵ SN 126, 26, X 1869.

¹⁶ SN 131, 9, XI 1869.

¹⁷ N 47, 50, 51, 52 od 24. XI, 15, 22 i 29. XII 1869.

¹⁸ NL 82, 13, X 1869.

¹⁹ NL 97, 4, XII 1869.

njihova djelatnost traje u narodu, ostaje sveder i bojazan, ne bi li se mogli i novi neredi dogoditi s njihove nesvesti, ili s njihova neznanstva.«²⁰

O nehumanom načinu postupanja prema ustanicima i narodu uopšte u Boki Kotorskoj kao i prema njihovoj imovini od strane austrijske vojske, oba slovenačka lista pišu sa dozom velikog gnušanja i otvorenom osuđom načina ratovanja austrijske vojske. Naročito je u tom pogledu ogorčen »Slovenski narod«, koji otvoreno kritikuje, pored vojnih komandanata u Boki Kotorskoj, i Vojno ministarstvo, koje je dozvolilo ovakvu vrstu do krajnosti nečovečnih represalija nad Bokeljima. Ovaj list je na nekoliko mesta otvoreno osudio ovakav stav vojnih starešina. Tako se, na primer, tamo, posle konstatacije da austrijska vojska pali sela u Boki, kaže: »Već sel in krajev je palo ognju in požaru v plen, poznejše preiskave bodo pokazale, ali je tako postopanje ubogim zapeljanim in pre-nagljenim Bokeljem nasproti vse skozi silno bilo, ali ne. Da pa že zdaj ne zbuja nevolje ne samo med Slovani, temuč celo med Magjari kaže to, da je v ogerskem zboru spregovoril poslanec Simoni in priporočal človeško ravnanje c. kr. vojske.«²¹ Nadalje se ističe da su, nakon spaljivanja 500 njihovih kuća, »Bokelji razdraženi in težko jih bo pomiriti, tudi če se jim već da, kakor so tirjali, predno so zgrabili za orožje.«²² Naročito se »Slovenski narod« gnuša varvarskih mera koje su preduzimale u Boki austrijske trupe, vešajući zarobljene ustanike i nevini narod, okrivljujući za to naročito namesnika Dalmacije generala i tadašnjeg komandanta austrijskih snaga u Boki Kotorskoj generala Auersperga kao i samo Vojno ministarstvo.²³ Osuđujući ovako drastične mere austrijske vojske, ovaj list donosi jedan dirljiv slučaj vešanja jednog posve nedužnog Bokelja na početku ustanka. Tamo se o tome, pored ostalog, doslovno kaže sledeće: »Kako naša cesarska vojska in njeni poveljniki ravnao z ubogimi uporniki, naj kaže ta-le dogodka. Pred bojem pri Ledenicah²⁴ so vojaki videli kmeta, ki je s svojo materjo vred samo znamenje dal svojim rojakom, da vojska pride. Vojaki so kmetovo mater pri tisti priči ustrelili, kmeta vjeli in bil je obešen. Potlej pa nemški listi vpijejo še, kako surovi so in grdo ravnao uporniki.«²⁵

Doduše, »Novice« su znatno umerenije od »Slovenskog naroda« u svom stavu prema nečovečnim postupcima austrijske vojske nad narodom Boke Kotorske. Ovaj list, uzdržavajući se širih komentara, samo

²⁰ NL 1, 1. I 1870.

²¹ SN 132, 11. XI 1869.

²² SN 138, 25. XI 1869.

²³ SN 138, 139 i 141 od 25. i 27. XI i 2. XII 1869. General Gottfried Auersperg (Gottfried Wolf Graf von Auersperg) prispeo je 7. novembra 1869. u Budvu sa svojim štabom i preuzeo od Wagnera komandu nad austrijskim snagama u Boki Kotorskoj (up.: D. Subotić, Krivošiški ustanici, str. 7; V. Vojvodić, op. cit. str. 40).

²⁴ Radi se o prvom oružanom sukobu ustanika protiv jednog odreda austrijske vojske na Ledenicima 7. oktobra 1869. nakon čega su ustali na oružje Grbljani i Paštrovići, razoružavši posade u žandarmerijskim kasarnama i tom prilikom prekinuvši saobraćaj između Kotora i Budve (D. Subotić, Krivošiški ustanici, str. 4-5).

²⁵ SN 134, 16. XI 1869.

konstatuje da su za vešala i paljevine u Boki krivi isključivo generali Wagner i Auersperg kao i »okrajni glavar Franc«, zahtevajući da se što pre smene sa svojih dužnosti.²⁶ Ogorčen što to nije učinjeno, list sredinom decembra sa dobrom dozom ljutnje konstatuje: »Wagner pa je še zmiraj deželni glavar, Auersperg vojskovodja in Franc paša okrajni.«²⁷

Slovenački listovi su posvećivali prilično veliku pažnju pitanju držanja Crne Gore i Rusije prema krivošijskom ustanku. Naime, kako je poznato, Austrija je naročito zazirala od stava Crne Gore, strepeći od toga da se ustanak ne proširi na sve oblasti Balkanskog poluostrva, što bi dovelo do otvorene ruske intervencije, koja je tada vodila anti-austrijsku politiku.²⁸ Radi toga je na pismeni zahtev dalmatinskog namestnika generala Wagnera knjaz Nikola uveravao da će Crna Gora ostati neutralna i, »ukoliko to mogućnosti dozvole, zabraniti učestvovanje Crnogoraca u ustanku.«²⁹ Naročito su u Austriji listovi nemačke liberalne buržoazije tada istupali protiv Crne Gore, u čemu nije zaostajao ni »Laibacher Tagblatt«, optužujući je još u početku ustanka, tvrdeći da ga je ona podstakla i dugo pripremala kao jedan od glavnih aktera južnoslovenske propagande itd.³⁰ Na ovo je »Slovenski narod« dosta oštro reagovao, ustajući otvoreno u odbranu Crne Gore i Rusije. Tako je pomenuti list, nakon desetinu dana po izbijanju krivošijskog ustanka, o tome, između ostalog, pisao: »Nemško časopisje ugiblje da ima Rusija v tem uporu svojo roko, da sosedni Črnogorci podpirajo in ščujejo vstajnike. Vse to je gotovo prazno.«³¹ I dalje, nakon konstatacije da nemački listovi u Austriji opširno pišu o ruskom i crnogorskom potpaljivanju ustanka i da »to, kar se je tudi doli v Dalmaciji pričelo je slovanska revolucija pod ruskim varstvom, ki vzdiguje zoper Nemce in Magjare v Avstriji in pa zoper Turke svojo gorgonjo glavno«, odgovara lakonski: »Taka sila še ni.«³² Govoreći o mogućoj vojnoj intervenciji Austrije u zajednici s Turskom protiv Crne Gore, list upozorava Austriju na teške reperkusije koje bi nužno usledile pa, pored ostalog, doslovno ističe sledeće: »Ruzen lega se vera širi, da hoče Turčija z Avstrijo vred z vojsko pooblastiti Črno goro. Ako se to zgodi, švignil bo krvavo rudeči plamen vzhodnega vprašanja na kvišku že prihodno pomlad, če prej ne. General Auersperg je baje poslal v Cetinje žugajoče pismo...«³³ da bi knjeza spravil na svojo plat, a knjez zdaj sam ne more več svojih ljudi brzdati, ko bi tudi hotel. Nikola zdaj ne more več svojim sokolom braniti, da bi ne pomagali svojim bratom Bokeljcem.«³⁴ »Novice« se gotovo ne intere-

²⁶ N 46, 47 od 17. i 24. XI 1869.

²⁷ N 50, 15, XII 1869.

²⁸ F. Zwitter, op. cit., str. 147—148.

²⁹ J. Jovanović, op. cit., str. 303.

³⁰ LT 234, 236, 239, 245 od 13, 15, 19. i 26. X 1869.

³¹ SN 123, 19, X 1869.

³² SN 127, 28, X 1869.

³³ SN 139, 27, XI 1869.

³⁴ SN 140, 30, XI 1869. I pored svečanog obećanja knjaza Nikole da će se Crna Gora držati striktno neutralnosti u odnosu na krivošijski ustanak,

suđu ovim pitanjem već samo pišu da za Bokeljima stoji Crna Gora, koja će ih svakako pomoći.³⁵

Slovenačka javnost je, bez svake sumnje, sa napregnutom pažnjom pratila obostrana borbena dejstva u Boki Kotorskoj, iskreno se radujući uspesima ustaničkog oružja jer je bila vrlo oštra cenzura, kojoj je naročito »Slovenski narod« bio podvrgnut.³⁶ No uprkos tome, ovaj list gotovo u svakom broju piše o borbama ustanika protiv austrijske vojske, ističući prednost njihove taktike u borbenim dejstvima koja se karakterišu kao tipičan gerilski način ratovanja. List taktiku ustaničkih borbenih dejstava svodi, uglavnom, na sledećih nekoliko ispoljenih obeležja: »Uporniki se raztresó, v gorah zopet zberó in udarijo zdaj tu zdaj tam na vojsko«;³⁷ »uporniki vojsko pač zdaj pa zdaj na maršu napadejo, pa se zopet umaknejo«;³⁸ i da su ustanici jurišali s jataganom u ruci na austrijske jedinice i gde je bilo pogodno otiskivali »cele kupe kamenja na vojake«.³⁹ Radi takvog načina ratovanja ustanika i okolnosti da svaki Bokelj od malena izvanredno rukuje oružjem, konstatuju »Novice« da general Auersperg ako bi imao »desetkrat toliko mož, ko jih zdaj ima, ne bi bil vendar nič opravil«.⁴⁰ Zbog toga je austrijska vojska tada doživljala poraz za porazom. Uprkos svojoj nadmoćnosti i kudikamo boljoj opremljenosti i snabdevenosti sredstvima za život i borbu, ona je imala znatno veće gubitke od ustaničkih snaga.⁴¹ Kao primer ustaničkih pobeda i uspeha navodi zauzimanje austrijskog fora Stanjevića bez preciziranja datuma,⁴² gde je zarobljeno 40 austrijskih vojnika koje »so uporniki sami izpustili«.⁴³

Posle okupacije Boke Kotorske, Austrija je izgradila put, koji vodi od Risna preko Crkvice u Dragaljsko polje. To je učinjeno radi snabdevanja jake posade u foru Dragalju⁴⁴ i kasarni na Crkvicama.⁴⁵ Dakle, pred komandu austrijske vojske u Boki Kotorskoj se ispostavio problem snabdevanja dva najisturenija i veoma važna objekta u Krivošijama

Austrija je, ipak, sumnjala u to i bila uverena da je »učesće Crnogoraca u ovom ustanku van svake sumnje« (J. Jovanović, op. cit., str. 303—304).

³⁵ N 43, 27. X 1869.

³⁶ Ovaj list se naročito žali na Vojno ministarstvo, koje je ovlastilo državnog tužioca u Celju s posebnim pismom da tuži »Slovenski narod« »češ da smo žalili čast c. k. armade, ker smo sebe in narod branili proti napadom vojaške oholosti. Vemo sicer da je lažje preganjati slovenskega žurnalista, kakor pa podvreči si hrabrega Morlaka« (SN 139, 27. XI 1869).

³⁷ SN 133, 18. XI 1869.

³⁸ SN 136, 20. XI 1869.

³⁹ Up.: SN 140, 30. XI 1869; NI. 100, 15. XII 1869.

⁴⁰ N 43, 49 od 27. X i 8. XII 1869.

⁴¹ SN 127, 137 139 od 28. X, 23. i 27. XI 1869.

⁴² For Stanjeviće, koji se nalazio između Budve i crnogorske granice, zauzeli su ustanici iz Pobora, Maina i Brajića noću 21/22. oktobra 1869. ali krajem istog meseca austrijska vojska je uspela da ga povрати (up.: Đ. Subotić, Krivošiški ustanci, str. 6; V. Vojvodić, op. cit., str. 40).

⁴³ SN 126, 127 od 26. i 28. X 1869.

⁴⁴ Austrijsko utvrđenje na austrijsko-crnogorskoj granici prema Grahovu, podignuto 1836 (Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, I. knj., str. 563, pod »Dvrno polje«).

⁴⁵ Đ. Subotić, Krivošiški ustanci, str. 1.

na domaku granice prema Crnoj Gori u uslovima trajanja ustanka. Otuda su razumljivi veliki naponi austrijskih snaga, uz osetne gubitke u živoj sili i opremi, da ove posade snabdevaju osnovnim potrebama za život i borbu, na jednoj, i težnja ustanika da njihovu nameru osujete kako bi, usled nedostatka izolučene artiljerije, iscrpljene posade gladu primorali na kapitulaciju, na drugoj strani. Zbog toga je, pre svega, na domenu Krivošija i bilo najviše borbenih dejstava između ustanika i austrijskih snaga u toku trajanja ovog ustanka. Naročito je značajan treći pohod austrijske vojske na Krivošije, preduzet 16. XI 1869. pod komandom generala Auersperga s ciljem dotura posadi u Dragalju hrane i municije i potiskivanjem ustanika u Dragaljsko polje i njihovog uništenja u tom rejonu. Austrijske snage su, istina, uspele da posadu u Dragalju snabdeju ali su u najžešćim borbama, koje su vođene 18. i 19. XI 1869. u Hanskom tesnacu bile do nogu potučene uz velike gubitke u ljudstvu i materijalu.⁴⁶

Od slovenačkih listova naročito je »Slovenski narod« pisao dosta opširno kako o položaju austrijske posade u foru Dragalju i teškoćama dotura hrane i municije u ovaj tada odsečen fortifikacijski objekat, tako i o borbama i porazu austrijskih snaga u Hanskom tesnacu. Komparirajući izveštaje i napise ovog lista sa utvrđenim i u literaturi objavljenim činjeničnim faktima, koji se odnose na ove događaje iz ustanka, može se konstatovati da je pomenuti list o njima bio dobro obavešten. Na primer, evo šta se tamo kaže o položaju posade u Dragalju: »Vojaki, ki so posajeni v oddaljeno trdujavo Dragalj, imajo strašno stanje. Nimajo drv za kurjavo. Na mulah so jim donašali drva, pa uporniki so mule vzeli in odgnali. Vina so jim v mehovich hoteli prinesti, ali uporniki so streljali v te mehove še predno so v Dragalj prišli in sladko vince je teklo po tleh. Tako morajo biti vojaki v temi in žejni. Zdaj kurijo z lesenim orodjem, pa tega bo zinanjkalo kmalu. Od druge strani pa se celo širi novica, da imajo Dragalj že uporniki v rokah.«⁴⁷ O pobedi ustanika u Hanskom tesnacu »Slovenski narod« je pisao opširno u svoja dva uzastopna broja. U broju od 27. XI 1869. u rubrici »Politični razgledi«, ističe, da su za ustanike vesti dobre jer »Avstrijska vojska je tepenu«. Nadalje, ukratko o samoj borbi, uglavnom, kaže ovo: »Poglavni kvartir z generalštabom vred je bil 18. t. m. v klanecu Han od upornikov napaden. Okoli 40 glav tovrne živine (mul) z vsemi tovari (živežem in drugim blagom) so uporniki vzeli. Glavni kvartir z generalštabom je bežal in komaj v Dragalj prišel.«⁴⁸ Od 20. t. m. pa je spet v Kotoru.«⁴⁹

⁴⁶ Up.: D. Subotić, Krivošijski ustanci, str. 7—8; V. Vojvodić, op. cit., str. 40.

⁴⁷ SN 133, 18. XI 1869. Istureni for Dragalj je tada zaista bio odsečen, ali su austrijske snage uspevale, iako neretovno zbog ustaničkih iznenadnih i često puta uspehlih napada na njihove provijantske kolone, da posadi doture najnužnije potrebe za život a borbu i tako osujete ustaničku nameru da gladu izmurenu posadu primoraju da se preda (V. Vojvodić, op. cit., str. 39—40).

⁴⁸ Kako je ranije rečeno, najžešće borbe u Hanskom tesnacu bile su 18. i 19. XI 1869. Ustvari, glavna kolona austrijske vojske u kojoj je bio i general Auersperg napadnuta je iznenada od strane ustanika noću 19. XI, kada se general spasao begstvom u for Dragalj, dok su celu komoru glavne kolone zaplenili ustanici (V. Vojvodić, op. cit., str. 40).

⁴⁹ SN 139, 27. XI 1869.

Tri dana dočnije, odnosno u narednom broju, ovaj list je o porazu generala Auersperga pisao znatno opširnije, detaljišući tok borbi kako 18. tako i 19. XI 1869, pri čemu ipak, dominira poraz glavne kolone u Hanskom tesnacu noću 19. XI, navodeći uz to i gubitke austrijske vojske.⁵⁰ Pošto se ovi podaci, uglavnom, slažu sa onima koji su u literaturi usvojeni kao verodostojni to mislim, da nema potrebe na njima se zadržavati. Na ovom mestu ću navesti nekoliko ocena ovog lista iz kojih se može izvesti zaključak da je pobeda ustanika u Hanskom klanecu učinila na slovenačko javno mnjenje snažan utisak, izazvavši kod njih neskrivene simpatije i oduševljenje za borbu ustanika. »Toliko naj povemo, kaže se, pored ostalog, u prvom delu opsežnog napisa pod naslovom »Dalmatinski upor«, da je gen. Auersperg svoje operacije proti Krivošiji izvrševao z vsemi krdeli, kar jih ima na raspolaganje, izvzemši le dva bataljona in da se je z vsemi moral umakniti hrabremu nasprotniku«, jer »častniki hvalijo hrabrost upornikov in jih celo mnogo više cené nego Črnogorce«.⁵¹ Dalje se na istom mestu prenosi pisanje »Narodni Listy«, organa Mladočeha i kaže: »Kraljevi Gradec numero II!« kličejo »Narodni Listy« in pravijo: Čudna prečudna reč je to, da je vsako ministrstvo pri nas od leta 1848 sem, zaznamovano s kako veliko zgubo vojske, izgubo ki je osodna za notranjo politiko. To je kakor sodba božja.« Dalje, uz to dodaje list svoj komentar: »Telegraf je po vsem svetu raznesel novico, da je Avstrija tepena od ene pesti hrabrih kmetov. In kaj poreče svet, kaj poreko ljudje pri nas?«⁵² Na kraju ovog poduzeg napisa list u vidu neke vrste zaključka konstatuje: »Vi še ne znate kakav je slovanski lev. On je do zdaj svojo levjo moč za cesarja in cesarstvo trosil. Vi ste to zvrnili, osvestite se, dokler je čas.«⁵³

Iz straha da se ustanak ne proširi i na druge oblasti Balkanskog poluostrva, Austrija je preglu sve sile da se u Boki Kotorskoj što pre povrati mir. Radi toga je austrijska vlada izdala nalog novom civilnom namesniku Dalmacije podmaršalu Gavru Rodiću da u njeno ime neposredno razgovara sa ustanicima.⁵⁴ On je to i učinio, postigavši spo-

⁵⁰ Po ruskim izvornim podacima, austrijske su snage samo u pohodu na Krivošije od 16—19. XI 1869. imale oko 1.700 poginulih i ranjenih (V. Vojvodić, op. cit., str. 40). Nije isključeno da je ova brojka znatno uvećana. »Slovenski narod«, doduše neposredno iza vođenih borbi, piše i o gubicima austrijskih snaga, koji su znatno manji od napred navedenih, ali se, zato, odnose samo na borbe vođene 18. XI koje su, kako je napred rečeno, bile i najžešće. Tamo se navodi da je toga dana ukupno izbačeno iz stroja 197 austrijskih starešina i vojnika (SN 140, 30. XI 1869).

⁵¹ SN 140, 30. XI 1869.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Vest o mogućnosti dolaska G. Rodića za namesnika Dalmacije te i njegov put u Boku Kotorsku krajem decembra 1869. ili početkom januara 1870. ocenjena je od strane slovenačke javnosti kao znak pomirljivije politike Austrije prema zahtevima naroda Boke Kotorske. Pored ostalog, slovenački listovi su, uglavnom, rezonovali da će Rodićev dolazak na dužnost namesnika Dalmacije imati sledeće posledice: da će se bokeljski ustanak smiriti jer Bokelji prema njemu imaju poverenje pa se toj odluci austrijske vlade rađuju; da Rodić poznaje Boku Kotorsku i njen narod; da će smeniti ranije

razum sa ustaničkim predstavnicima pa je sa njima 11. I 1870. zaključio i potpisao ugovor o miru u Knežlazu sa odredbama povoljnim za ustanike, što je već na početku ovog članka rečeno.

Oba slovenačka lista su sa ozbiljnom pažnjom pratila pripremne radnje, sračunate na pacifikaciju Boke Kotorske. Oni su sa svoje strane izražavali zadovoljstvo zbog preokreta u politici Austrije prema Bokeljima. U ova dva lista je primetno zadovoljstvo još u decembru što su preduzeti potrebni koraci za smenjivanje glavnih krivaca za podnete žrtve i pričinjenu materijalnu štetu u toku trajanja ustanka; da će se ustanicima nadoknaditi pričinjena materijalna šteta; da će biti amnestirani zbog učešća u ustanku itd.⁵⁵

Kada je potpisan ugovor o miru, slovenački listovi su o tome doneli kratka saopštenja, gotovo bez ikakvih komentara, izražavajući, uglavnom, zadovoljstvo što je povraćen mir i da su Bokeljima vraćene povlastice koje su ranije uživali.⁵⁶

Dakle, iz svega što je napred izneto u odnosu držanja Slovenaca prema krivošijskom ustanku 1869, može se, uglavnom, zaključiti sledeće:

1. da su bili iznenađeni izbijanjem krivošijskog ustanka 1869;
2. da su davali podršku ustaničkim zahtevima, osuđujući stav kao centralne austrijske vlade tako i lokalnih vlasti, okrivivši ih opravdano kao osnovne uzročnike izbijanja ovog ustanka;
3. da su osuđivali nemačku liberalnu buržoaziju u Austriji, koja je preko svojih listova napadala naročito Crnu Goru okvalifikovavši ju kao glavnog podstrekiivača dizanja ustanka u Boki, stavši na stranu Crne Gore;
4. da su isticali pobede ustanika koje su ovi postizali u borbama protiv austrijske vojske; i
5. da su zadovoljstvom primili vest o sklopljenom ugovoru o miru 11. I 1870. između ustanika i Austrije, po kome su Bokeljima vraćene ranije povlastice.

R é s u m é

LES SLOVENES ET L'INSURRECTION DES KRIVOŠIJES 1869

A la fin du 1868, en Autriche était créée une loi commune qui était devenue obligatoire même pour des gens de Boka Kotorska, obligés de faire le service militaire. De ce temps-là, ils étaient obligés de faire son service militaire jusqu'à le 24 an de la veillesse; ensuite, ils n'avaient pas le droit de quitter leur région, comme ils ont fait auparavant pour partir à la marine, quelle était leurs source de revenus.

Ce loi avait provoqué une révolte à Boka; en automne 1869 quand les listes des recrues étaient faites et quand les recrues devaient de s'adresser à la commission militaire, le 6 octobre 1869 le peuple de Boka Kotorska a répondu par l'insurrection armée. Au cours de ces combats, qui duraient

rukovodioci koji su osnovni krivci za izbijanje ustanka itd. (SN 146, 148, 3 od 14. i 18. XI 1869, ii 8. I 1870; N 48, 52 od 1. i 29. XII 1869).

⁵⁵ Up.: SN 140, 144, 148, 3 od 30. XI, 9. i 18. XI 1869, 8. I 1870; N 51, 52 od 22. i 29. XII 1869.

⁵⁶ Up.: SN 6, 8 od 13. i 20. I 1870; N 2, 12. I 1870.

jusqu'à le janvier 1870 l'armée autrichienne était vaincue et la Monarchie était obligée de conclure la paix avec les Bokeljs le 14 janvier 1870 à Knežlaze et de rendre aux Bokeljs leurs privilèges vieilles.

Le soulèvement des Bokeljs était acclamé en Europe, surtout dans les pays slaves. Les Slovènes, avec la sympathie, acclamaient la lutte des Bokeljs contre les autorités autrichiennes.

En lisant le journal «Le peuple slovène» — l'organ du parti libéral en Slovénie, on peut constater, malgré la censure sévère du gouvernement autrichien, que des gens progressifs acclamaient la lutte des Bokeljs.

Ensuite, on peut constater, que les Slovènes critiquaient l'attitude du gouvernement viennois et l'autorité locale à Boka, qui voulaient réprimer, avec la force, l'autonomie de ce peuple — là qui l'avait au moyen âge et sous les Vénitiens; libéré de payer directement l'impôt, libéré de faire le service militaire dans l'armée régulière et bénéficié certains autonomies.

L'opinion publique en Slovénie s'était accordée par les conclusions de la paix à Knežlaze du 11 janvier 1869.

Les Bokeljs avaient obtenu de nouveau leurs privilèges vieilles et l'Autriche était obligée de leurs compenser le dommage matériel effectué au cours de l'insurrection.